

Zakaj potrebujemo skupne vrednote

✉ Borut Ošljaj

Danes pogosto govorimo o amoralnosti na vseh družbenih ravneh in se v en glas pritožujemo, da se premalo držimo osnovnih moralnih standardov. Seveda to drži, toda nič manj ne drži tudi to, da tovrstna jadikovanja ne odpravljajo težav, temveč jih v svoji nemoči prej vzdržujejo. Vsi skupaj pa se bistveno premalo zavedamo kompleksnosti moralno-etičnih vprašanj in njihovih predpostavk.

Glavni problem namreč ni to, da smo premalo moralni, temveč prej to, da smo preveč neumni in nespametni. K neumnosti namreč sodijo nezmožnost in nepripravljenost za dialog, nekritično sledenje pred sodkom in ozkim interesom, splošna lenoba kritičnega mišljenja, predvsem pa sistematično zanemarjanje ali celo zlorabljanje drugega. Na posvetu Soglasje o temeljnih vrednotah za prihodnost slovenske družbe smo se zbrali prav zato, da damo besedo dialoškemu umu, ki je sposobnost občje oz. univerzalne racionalnosti, zbrali smo se, da se skupaj pogovorimo in po možnosti dogovorimo, kaj je pri vseh naših legitimnih razlikah in vrednotnih usmeritvah za vse nas vredno, dragoceno, cenjeno in spoštovano do te mere, da to lahko in mora za skupno vrednoto sprejeti sleherno umsko bitje. Tako želimo etiko umestiti tja, kamor po svoji naravi najprej sodi: v javni prostor, v katerem se edino lahko smiselno, upravičeno in uspešno kujejo podobe skupnega dobrega. Družbe, ki ne premorejo nabora temeljnih in skupnih vredno-

tnih orientacij, ne morejo zagotoviti in vzdrževati uspešno delujoče javne morale. Seveda pa prizadevanja za oblike skupnega dobrega niti ne morejo, še manj želijo, odpravljati posebnih in posameznih oz. individualnih oblik dobrega. Zato morebitni pomisleki, da se s tem vzpostavljajo oblike nekakšne občje vrednotne tiranije oz. ideologije, ne zdržijo kritične presoje.

Dovolite mi, da se na začetku zatečem v svet metafor, da bi tako gotovo ne najbolj natančno, a zato toliko bolj ilustrativno ponazoril stanje, v katerem se od osamosvojitve naprej nahajamo, in ki je po moji presoji ena od osrednjih težav naše družbe. *Predstavljajmo si kočijo s kočijažem in potniki na njej ter osmero konjsko vprego. Vprežni konji kažejo veliko mero samovolje, zdi se kot da potniki, predvsem pa kočijaž, ki so mu prvi zaupali upravljanje vprege, nanje nimajo zadostnega vpliva. Vsak konj počne, kar se mu zahoče. En bi šel v to, drugi v drugo, tretji v tretjo smer. Eni bi kar stali, drugi spet divjali, toda noben od njih ne ve natančno, v katero smer naj gredo vsi skupaj, s kakšnim tempom, kaj šele, da bi vedeli, čemu sploh. Vsak skrbi le zase in za svojo kratkoročno dobrobit. Kočijaž zaman zateguje uzde, v obupu vije roke, vpije na konje, občasno kakšnega za trenutek celo umiri ali preprosto zamenja. Potniki v kočiji so se na vse to že navadili, brez pravega upanja tudi sami nenehno menjavajo kočijaže, sicer pa se predajajo malodušju in vso skrb tako kot konji posvečajo sami sebi. V kaotičnem stanju se poslužujejo vseh metod, da bi preživeli. Sklepajo nenačelne koalicije, da bi lažje skrbeli za svoje sedeže in jih ohranjali v*

“ Države torej, če smo natančni, ne vlečejo gospodarstvo, politika, znanost, kultura in šolstvo, temveč tisto, kar določa in usmerja njihovo voljo, to pa so vrednote. ”

stanju zadovoljivo prijetnega sedenja, medtem ko kočija, ker jo konji hkrati vlečejo v različne smeri, počasi razpada, kolesa se močno majejo, podvozje oglušujoče škeripa, streha na številnih mestih pušča.

S to metaforo zavestno pretiravam, vendar ne toliko, da ne bi v njej zlahka prepoznali stanja naše družbe. Vsi smo si verjetno edini, da kočijaž, potniki in vprežni konji v opisanem primeru ne delujejo dobro. Četudi nekaterim uspeva, da v nepregledni situaciji zase poskrbijo bolje kot drugi, kar je vselej možno le na račun poslabšanja stanja drugih, pa je takšno stanje za celoto pogubno, saj je le vprašanje časa, kdaj bo kočija dokončno razpadla, vse vredno v njej pa bo uničeno ali izropano.

“ Zato bi se bilo smiselno dogovoriti o tem, katere od tistih vrednot, lahko jim rečemo tudi tradicionalne ali klasične vrednote, ki so že dolgo del naše družbe, pa so nekako izgubile moč in pomen, kaže ponovno obuditi k življenju, ker vsi skupaj menimo, da so za našo družbo ključne in to ne oziraje se na naša siceršnja religiozna, svetovnonazorska, politična in druga prepričanja. ”

Metafore so sicer ilustrativne in suggestivne, niso pa natančne. Zato moramo zdaj nekoliko spremeniti in dopolniti razdeljene vloge v naši metafori. Resnični konji, ki dejansko usmerjajo in vlečejo državo in državljane v smeri iskanega blagostanja, niso niti gospodarstvo, niti kultura, niti znanost ali šolstvo, še manj politika ali mediji. Na prvi pogled se sicer zdi, da oni vlečejo državno kočijo in skrbijo za njeno dinamiko. Toda če se gibanju te celote natančneje posvetimo, vidimo, da so tudi omenjena vitalna področja gnana, da tudi njih same vleče neka skrivno-

stna sila in usmerja njihovo delovanje. Na splošno lahko temu rečemo interesi, dejansko pa so to predstave o tem, kaj je za njih pomembno, vredno in zaželeno; ta pogosto nevidna in prekripta raven pa ni nič drugega kot to, kar v najširšem smislu predstavljajo vrednote. Države torej, če smo natančni, ne vlečejo gospodarstvo, politika, znanost, kultura in šolstvo, temveč tisto, kar določa in usmerja njihovo voljo, to pa so vrednote. Zato moramo prav tem pripisati vlogo resničnih gonilnih konjev. Kam in kako se bodo temeljna državna področja gibala, je najprej odvisno od njihovih vrednot, torej

motivator naših dejanj in hkrati merilo za presojo naših odločitev in opustitev, kot tudi vseh dejanj in dogodkov, ki so sad našega skupnega življenja. Če so temeljne skupne vrednote odsotne, tako kot v primeru naše družbe, potem vsak onstran meril in zahtev skupnosti sledi zgolj svojim lastnim. Takšno stanje pa dolgoročno ne razkrajja le skupnosti kot celote, temveč ogroža tudi njene posamezne akterje. Zato se morajo, če želijo takšne razmere preseči, kočijaž, potniki in 'konji' najprej usesti za isto mizo ter se dogovoriti, kaj je za vse njih kljub vsem nujnim in legitimnim razlikam enako pomembno, za kar se bo vredno

Potrebujemo družbeno pogodbo o temeljnih in skupnih vrednotah. Ne zato, ker naj bi bile vrednote v krizi, kot pogosto slišimo, temveč zato, ker smo v krizi mi kot vrednotujoči subjekti. Zato bi se bilo smiselno dogovoriti o tem, katere od tistih vrednot, lahko jim rečemo tudi tradicionalne ali klasične vrednote, ki so že dolgo del naše družbe, pa so nekako izgubile moč in pomen, kaže ponovno obuditi k življenju, ker vsi skupaj menimo, da so za našo družbo ključne in to ne oziraje se na naša siceršnja religiozna, svetovnonazorska, politična in druga prepričanja. Obenem bi bilo dobro

Foto: Matej Hozjan

od tistega, kar jih v njihovem početu motivira, usmerja in določa tempo, šele za tem pride vse ostalo. Toda pri iskanju soglasja nas seveda ne zanimajo vrednote posameznih področij, temveč tiste skupne vrednote, ki jim morajo slediti vsi posamezni segmenti, če naj bo njihovo gibanje usklajeno in v dobro države in njenih državljanov. Tudi vrednote posameznih gonilnih sektorjev je torej treba vpreči v enotno strukturo nekakšnih meta vrednot, ki bodo nadrejene vsem posameznim, ne da bi pri tem škodovale njihovim legitimnim posebnostim.

Vrednote določajo smer gibanja, so orientacija našim odločitvam, osrednji

s skupnimi močmi zavzemati. Uskladiti se morajo glede minimalnega nabora temeljnih vrednot, ki bi državo kot vrednostni kašipot usmerjal v njenih ravnanjih tako navznoter kot tudi navzven. Če neka državna skupnost ne temelji na določenih skupnih vrednotah, potem tvega popolno poljubnost, nepredvidljivost, anarhičnost in končno kaotičnost lastnega delovanja. Modre skupnosti se temu izogibajo; skrajni čas bi bil, da se v smeri takšne skupnosti pričnemo truditi tudi mi. To pa pomeni, da morajo pri tem sodelovati vse interesne, verske, svetovnonazorske skupnosti in društva na eni kot tudi državne institucije in njihovi organi na drugi strani.

tem vrednotam dodati tudi nekatere specifične, nove vrednote. Premalo se namreč zavedamo, da družbe in države ne morejo dolgoročno uspešno delovati, če ne temeljijo na določenih idealih, vizijah ali smernicah, če ne temeljijo na določenih vrednotnih usmeritvah in tem večinsko sledijo. Dogovor o skupnih vrednotah sicer terja precej časa in veliko truda z vseh strani. Toda če želimo, da nam bo kdaj pozneje, zlasti pa našim zanamcem, šlo bolje kot nam, bi se bilo dobro in koristno pričeti truditi že danes, če ne, bo naša skupna kočija še naprej razpadala, 'konji' pa bodo šli vsak po svoje. ■